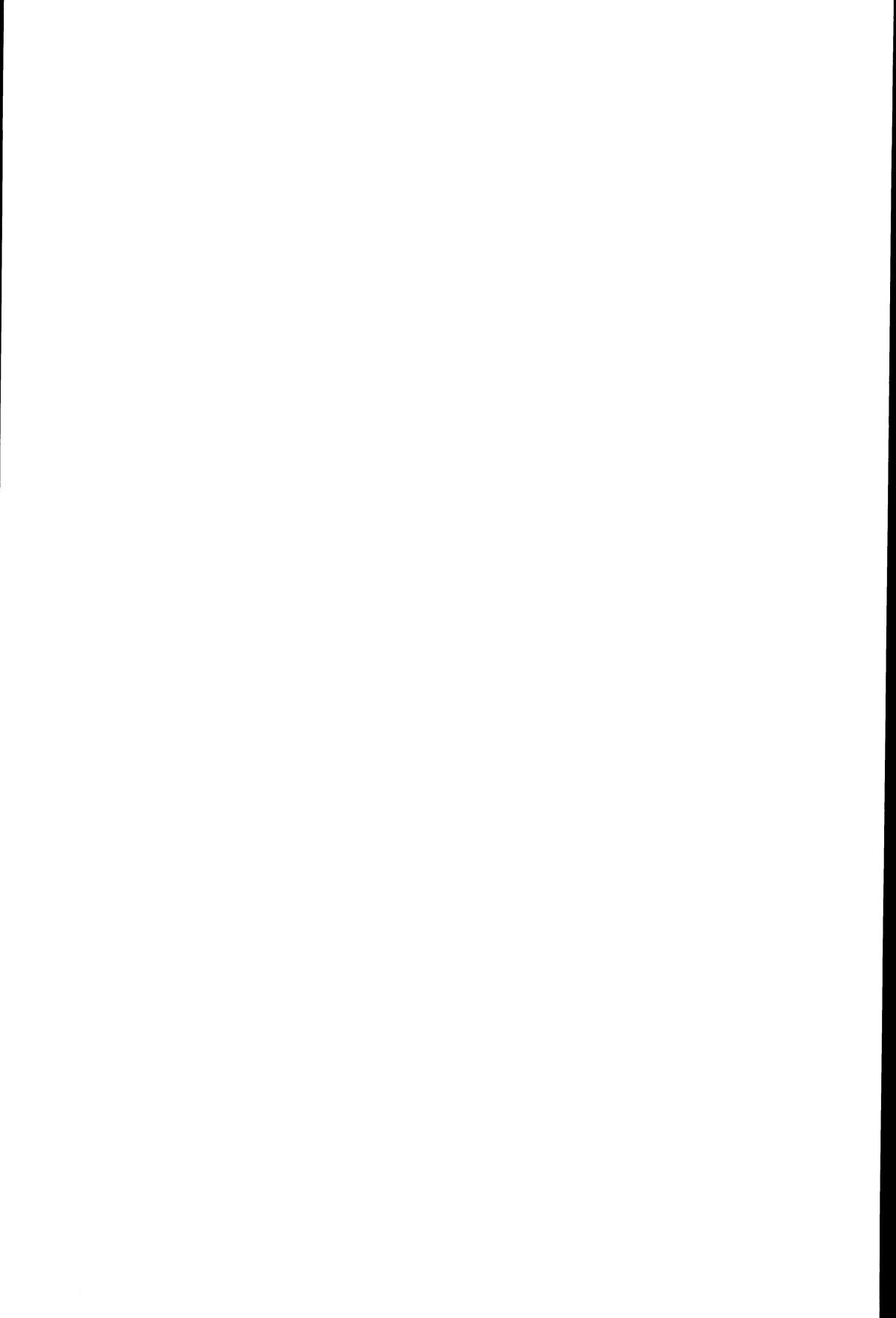

מפירושו של הרב יצחק אבן גיאת למסכת בבא-מציעא

יוצא לאור ע"י ישראל תא-שמע ושמעון שטובר

יצירתו הספרותית של הרב יצחק אבן ג'יאת, מגדולי חכמי התורה בספרד במחצית השנייה של המאה ה-11¹, טרם נחקרה. החלק המוכר-יותר של יצירתו הם פיוטיו הרבים, שנתפרסמו במקומות שונים, של קודש ושל חול, ולוו לעתים בהערות, כביאורים ואף בדיונים קצרים. פירושו לקהלת נדפס אף הוא פעם ופעמיים, ודברו בעניינו². מיצירתו בהלכה ידוע לנו חלק נכבד מספרו "הלכות כלולות"³, שנדפס לראשונה בשנת תרכ"א. מפירושו לתלמוד לא הגיע אלינו, עד עתה, דבר שלם, ואף לא קטעים רצופים של ממש. כפי שהראיתי במקום אחר⁴, אבד רובה המכריע של פרשנות התלמוד פרי-עטם של חכמי ספרד הקדמונים, בני המאות ה-11 וה-12, וצריכים אנו ללקט מובאות ששרדו בתוך ספרי חכמים אחרים, מאוחרים להם, כדי שנוכל לעמוד על אופיה המיוחד של פרשנותם.

מאמר ראשון בנושא שלפנינו, כתב פרופ' ש. אסף (ר' הערה 1), שציין לדברי הרב בעל העטור בהל' פסח (ח"ב, ג', ע"ב במהד' רמ"י): "ורבי יצחק בן ג'יאת כ' בספר הנר" וכו', והביא קטע פרשני ארוך לסוגיה בפסחים. בתוך כך קיבץ אסף את כל העדויות שנודעו לו בענין הזה, ועליהן הוסיף מן דיליה העורך, י. ג. אפשטיין. ולא אכפול הדברים. אסף העלה, כי ספר הנר, או בשמו המקורי: "סראג", הוא הפירוש שכתב ריצ"ג לתלמוד, נכתב במקורו ערבית, וכבר תורגם מקדם לעברית, והוא הקיף לפחות את שלוש המסכתות פסחים, כתובות ובבא-מציעא. לדעת י. ג. אפשטיין (שם) כתב ריצ"ג ג'יאת פירוש נפרד למשנה, אך מכיון שהעדויות שהעלה

* רשימה זו נכתבה בשנת שהותי כחבר-מחקר במכון ללימודים מתקדמים של האוניברסיטה העברית, בהר הצופים, ירושלים. תודתי לצות המכון ולראשיו, על עזרתם ואדיבותם ועל התנאים המצויינים שאיפשרו, נתונה גם כאן.

1 מעט מאד הוא מה שנכתב בעניינו. ראה לאחרונה: י. מרקוס, ר' יצחק אבן ג'יאת, סיני, ס"ז, תש"ג. דברים קצרים, אך חשובים, כתב ש. אסף, ספר הנר לר' יצחק ו' ג'יאת, תרביץ, ג', תרצ"ב, 213/4. דיון בקשריו של ריצ"ג עם ר' שמואל הנגיד ובהשפעה הרבה שנודעה עליו ממנו, כתב מ. מרגליות, הלכות הנגיד, ירושלים, תשכ"ב, עמ' 37—40. באיסוף פיוטיו למהדורה מדעית-בקרית עוסק מ. שמלצר; ראה מאמרו: יצירתו הפיוטית של ר' יצחק בן ג'יאת, תעודה, א', תש"מ; וראה א. אשתור, קורות היהודים בספרד המוסלמית, ב', תשכ"ו, עמ' 89—91, ובהערות שם. ולעניינו בפרט, ראה כל מראי המקום שבדברי ש. אברמסון הנ"ל בהע' 13.

2 ש. אברמסון, לפירוש רב יצחק בן ג'יאת לקהלת, קרית-ספר, ג"ב, תשל"ו.

3 ראה: ש. אברמסון, רב יוסף ראש הסדר, קרית-ספר, כ"ו, תש"י, עמ' 87, הע' 47.

4 י. תא-שמע, יצירתו הספרותית של רבי מאיר הלוי אבולעפיא, קרית-ספר, מ"ג—מ"ה, תשכ"ח—תש"ל; הנ"ל, יצירתו הספרותית של רבינו יוסף הלוי אבן מיגש, שם, מ"ו—מ"ז, תשל"א/ב.

מתייחסות למשניות זרעים וטהרות בלבד, נראה יותר כי המדובר בספר אחד, שהקיף את כל המשנה והתלמוד.⁵

מאז מאמרו של אסף נתרחבו ידיעותינו, ויכולים אנו לומר כמה דברים ברורים יותר. יש בידינו כ-50 מובאות, בלשונן המקורית, מתוך פירושו של רי"ג למסכת בבא-מציעא, מלוקטים בתוך ספר הגר של הרב זכריה אגמאתי (לונדון, 1967), ועל פיהם אפשר כבר לומר כמה דברים לאיפיון דרך הפירוש. פירושו לבי"מ נתפרסם, כנראה, יותר מאשר פירושו למסכתות אחרות שזכרן נשתמר ברשימות-ספרים עתיקות מן הגניזה. ברישומים אלו תופסת מקום נכבד מסכת בבא-מציעא דווקא.⁶ רישומים למסכתות אחרות בגניזה הם: "כתא' אלסראג' ז[?]" מסכתות⁷; "לרבינו יצחק בן גיאת סראג'⁸"; "משקינ מן אלסראג'⁹"; "פי' שבת סראג'¹⁰"; "הלכות אלתי ללסראג' מן מועד"¹¹; "סראג' שבת ופסחים וסוכה ויום טוב ומגילה ומשקינ"¹². למעלה מעשרים קטעים נכבדים למסכת גיטין ניתנים להתלקט מתוך ספרו של הרב יהודה אלמדארי למסכת זו שנדפס בשנים האחרונות מתוך כ"י (ש"ס "פרדס — אל המקורות"), וכמספר הזה, לערך, ניתן ללקט מתוך פירושו למסכת כתובות, אף זאת עפ"י ספרו של אלמדארי. נמצא, א"כ, שפירושו של רי"ג לתלמוד

5 ראה הערתו הנוספת של ש. אסף, תרביץ, ג', תרצ"ב, עמ' 339, ודברי אפשטיין, שם. נראה כי פרוש רי"ג לא כלל את משניות סדר קדשים, שהרי רבינו יוסף אבן מיגש, שעמד בראש ישיבת לוסנה אף הוא, כ-15 שנה לאחר פטירת רי"ג, מבקש מחכמי פרובאנס, במכתבו אליהם: "ויש לי צורך, לולי אורך הדרך, לבחור לי מכל הפירושים פרוש סדר קדשים, לו יש נדיב יעניקנו וסופר יעתיקנו ואני אתן את שכרו כי יבוא דברו" (בתוך דיואן ריה"ל, מהד' בראדי, א', עמ' 217/8, מכתב ד'). ולהיכן הלך פרושו של רי"ג לסדר זה? [ור' עתה: י. זוסמן, "כ"י ומסורות — נוסח של המשנה", דברי הקונגרס העולמי השביעי למדעי היהדות, תשמ"א, עמ' 235/6, הע' 88].

6 ראה: ג. אלוני, קרית-ספר, ל"ח, עמ' 540, שו' 38: "סראג' מצעא"; ג. אלוני, שם, ל"ו, עמ' 522, שו' 10—5: "סראג' מצעא לר' יצחק"; ש. אסף, שם, י"ח, עמ' 281, הע' 7: "מציעא סראג'"; שם, הע' 11: "מצעא סראג' איצ"א"; ג. אלוני, שתי רשימות ספרים לרושם אחד במאה ה-13, עלי-ספר, א', עמ' 54, שו' 39: "סראג' מצעא". וכבר העיר אלוני שם, כי פרוש המשניות של הרמב"ם לא נקרא "סראג'" בימי הביניים. וראה גם דברי י. קאפח במבואו לתרגום פירוש המשניות לרמב"ם, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 20, כי זהו שם חדש "מן האחרונים", ולא נודע בתימן מעולם. באמת שימש שם זה כתואר לטופס של פירוש המשנה לרמב"ם שבעצם כתב-ידו, אשר היה בארם-צובא. ראה דברי ר' שמואל לניאדו, רב העיר ההיא, בתשובתו שנדפסה בשו"ת "אבקת-רוכל", סי' כ"ז: "ובפירוש המשנה שחיבר הרמב"ם ז"ל בכתב ידו הקדושה של המחבר ז"ל, הנמצא היום פה צובא, הנקרא אצל הקהל הקדוש מוסתערב סראג'...".

7 אלוני, ק"ס, ל"ח, עמ' 550, שו' 1.

8 אלוני, שם, 554, שו' 54.

9 אלוני, שם, ל"ו, עמ' 521, שו' 97.

10 א. שייבר, שם, מ"ד, עמ' 547, שו' 3.

11 "הלכות אשר למאור מן מועד", שייבר, שם, שו' 5. וכנראה הכוונה לספר "הלכות כלולות".

12 ג. אלוני — א. שייבר, רשימת ספרים אוטוגראף לרב יוסף ראש הסדר, ק"ס, מ"ח, תשל"ג, עמ' 163, שו' 54.

הקיף, לפחות, את תשע המסכתות: שבת, פסחים, מועד קטן, ביצה, מגילה וסוכה, בבא-מציעא, כתובות וגיטין¹³.

באמת, אין בהיקף רחב זה כדי להפתיע. העובדה עצמה כי ריצ"ג הירבה לכתוב ספרי-הלכה רבי-היקף ידענו מדברי תלמידו-מערצו משה בן עזרא, בספרו "העיונים והדיונים" (מהד' א. ש. הלקין, ירושלים, תשל"ה, עמ' 73): "כתב טיטות של חיבורים רבים בהלכה ובלשון, ולא נח עד שליבנו, פרט לחלק קטן מהם"¹⁴. שלא כמותו, מגדיר המאירי, בהקדמתו למסכת אבות, את מפעלו זה של ריצ"ג, במילים: "והרב רבי יצחק אבן גיאת גם הוא חיבר הלכות קצרות בתלמוד". כאמור, נמצאות עשרות מובאות מפירושי ריצ"ג למסכת בבא-מציעא, בלשונו, בספר הנר לרב זכריה אגמתי, מהן קצרות ומהן ארוכות למדי, ומהן רבות שקיצורן הוא מקורי ולא אגמתי הוא שקיצר בציטוט. אין קושי לזהות את היקפה המדוייק של המובאה כמעט בכל מקום ומקום. בדרך כלל נזכר "רבי יצחק ב"ר יהודה ז"ל" סתם, אך ישנה גם הלשון "עד הנה מדברי רבי יצחק בן יהודה ז"ל" ויש גם: "עד הנה מפירושי רבי יצחק בן יהודה ז"ל". פעם אחת אומר ר"ז: "והכין פסק רבי יצחק בן יהודה ז"ל בהלכות שלו", וכוונתו לספר "הלכות כלולות" שהקיף גם חלק חו"מ. מלבד כל אלה ישנן בספר מובאות תחת הכותרת "סראג", והן רובן בערבית; מובאות אלה נשמטו מן המפתח שהתקין לוי, המהדיר, לטפרו של אגמתי¹⁵.

נראה לי ודאי כי כל המובא ע"י ר"ז אגמתי בשם ריצ"ג, הכל מספר אחד הוא, ששמו "סראג", ושהיה כתוב עברית וערבית למקוטעין ולסירוגין. שהרי גם הפירוש שאינו מסומן "סראג", הכתוב עברית ברובו, חלקים ניכרים מתוכו כתובים בערבית; פעמים קטעים שלימים, פעמים שורות אחדות בקטע, פעמים שורת הפתיחה ופעמים פירושי מילים בודדות בתוכו. אין צורך לומר כי הספר תורגם לעברית כבר בימים מקדם, אלא דו-לשוני הוא, ובפרט זה הלך פירושו של ריצ"ג בדרך פירוש סוגיות המורות של רבי שמואל הנגיד, שאף הוא כתוב בלשון חכמים מעורבת בלשון הערבית, אך שלא כמותו ערוך היה פירושו של ריצ"ג לפי סדר המסכתות. בסוף כל קטע מצויה היתה, ברגיל, פיסקת-סיום, לסיכום פרטי ההלכה של הסוגיא

13 על מובאה בכ"י למסכת ראש השנה העיר ש. אברמסון, ב"תוספות והערות" שלו בסוף שו"ת הרמב"ם, מהד' י. בלאו, ג', עמ' 158, תשכ"א. בשנת תשי"ב הדפיס ח. צ. טויבש בציריך "ליקוטי ר' יצחק בן יהודה אבן גיאת" למסכת ברכות, מתוך רשימה ארוכה של מחברים שעשו שימוש בתורתו של ריצ"ג. אכן, כל המובאות לקוחות מתוך הלכות ברכות שב"הלכות כלולות", שלא הגיעו לידינו. יש להוסיף עליהן כיום עוד מובאות כאלה: ספר הגר לברכות (ירושלים, תשי"ח), עמ' 70, ומתוך ספר "הבתים" שנתפרסם לאחרונה, ועוד.

14 ואצל הלפר ("שירת ישראל", עמ' ע"ב): "יש לו הרבה חיבורים בהלכה ובלשון, ולא שקט עד שברר וליבן כמעט כל דבר".

15 המפתחות שהתקין לוי למהדורתו אינם יעילים. תחת הערך "יצחק ב"ר יהודה אבן גיאת" נשמטו כמה וכמה מראי-מקומות (לדפיס: 100 א; 103 א; 114 ב; 127 ב; 149 ב) ומובאות הסראג לא נרשמו בשום מקום. גם ביתר האישים אירעו השמטות דומות, ושמות אחדים חסרים לגמרי.

למעשה ("הוה ליה מסקנא דמציאה, המוצא דבר שאין בו סימן" וכו'; כ"ג, ע"ב). ניכרת יפה מגמת הפירוש, בכל מקום, להקל על הלומד להגיע אל חקר מסקנת ההלכה מתוך השתלשלות המו"מ התלמודי. סגנונו נחרץ: "וכשאנו יורדים לעומק שמועה ומדקדקין אחר סודה אנו מוצאים...". "כך אנו סוברים"..." ; "ופירוקא דאיתחזי לן" וכד', וממנו אימצוה חכמי ספרד הגדולים שאחריו. היסוד הפרשני הנקי — אם ניתן להתבטא כך — בחיבורו, הוא בפירושי לע"ז ובפירושי מונחים ומושגים, שמות עצם פרטיים וכד'. אין בספר, בשום מקום, פרשנות מרכבת, בנוסח "ואם תאמר — ויש לומר", ולא מצאתי בשום מקום השוואות אל סוגיות בהלכה שמחוץ לוו שעסקים בה, למעט סוגיות מקבילות. עפ"י רוב, לאחר שהיקשה דבר על הגמרא, בא תירוצו על דרך של אוקימתא (למשל: "אלא ש"מ דשמואל בשהפקיד בביתו ומתניתין בשהפקידו מחוץ לביתו" [לדף מ"ב]; "ופירוקא דאיתחזי לן כגון שהפקידו אצלו בערב שבת בין השמשות... אי נמי שהודיעו שאינו יכול לקברם" (שם)). העיון בסוגיה שואב הרבה מן התוספתא והירושלמי על-אתר או בסוגיות מקבילות, וציטאטות ארוכות למדי מתוכן מובאות בספרו בלשונן המדויקת. לרוב מובא קטע מן הירושלמי, בלא שום תוספת או הערה, והוא משולב בתוך הפרוש כצורתו, בדומה לדרך הר"ח בזה. מובאים פירושי גאונים, בלשונם ובפראפרזה, בעיקר רב משה גאון סורא, רב סעדיה גאון ורב האי¹⁶. כמה פעמים מובאים דבריהם על מגת לסותרם ולהעמיד פרוש אחר תחתיהם. ריבוי ההבאות מן הגאונים מלמד בבירור כי הדיון בדבריהם היה חלק בלתי-נפרד מן הלימוד בישיבה, ודבר זה הוא, על צד האמת, צידו השני של מטבע "ההינתקות" הספרדית המפורסמת מן התלות בתורת הגאונים.

ויש לי להוסיף כאן הערה חשובה. אפשר להוכיח כי במקרים אחדים, לפחות, מצטט הרב זכריה אגמתי דברי גאונים ומחלוקתם מתוך ספריו של רי"ץ גיאת, מבלי לקרוא בשמו כלל, וזאת למרות שהזכרת שמו על המובאות מספרו מרובות מאד אצל אגמתי. דברי רב האי המובאים אצל בלוי בעמ' שכ"א (= אגמתי, דף 151א) נמצאים לפנינו בתשוה"ג אסף, תש"ב, עמ' 28, ודברי רב שרירא ורב האי המובאים אצל בלוי בעמ' שי"ט (= אגמתי, דף 150א) — באותו הענין — נמצאים גם הם אצל אסף שם, עמ' 30; ועל דבר זה העיר כבר בלוי במקומות המתאימים במהדורתו. מה שלא הושם אליו לב הוא, שהקטע שהביא אגמתי בצמוד לקטע רב שרירא ורב האי, בשם ר' יצחק ב"ר יהודה עצמו (= "הכי קא עבדינן ולא מסליקנן, וכו'), נמצא אף הוא בתשובת רב האי גאון המקורית, הנמצאת אצל אסף שם, אלא שהרב אגמתי, שראה את הדברים בספרו של רי"ץ גיאת, ולא בתשובות הגאונים עצמם, טעה בסגנון, וסבור היה כי מכאן המדבר הוא רי"ץ גיאת ולא רה"ג; בכך גילה לנו — בדרך אגב וכמשיח לפי תומו — מגין לקח את דברי

16 במקום אחד הביא את ויכוחו של רה"ג עם אהרן הכהן סרגאדו. ראה על הקטע הזה דברי ש. אברמסון, עניינות בספרות הגאונים, תשל"ד, עמ' 193 ואילך.

הגאונים הללו. ויש להניח כי ספרו של הרי"ץ גיאת שימש לרב אגמתי כמקור נכבד לדיעת דברי הגאונים המתייחסים למסכת בבא-מציעא, שעליה בלבד היה בידו פירושו של רי"ץ גיאת.

בשנת תשכ"ז פירסם הרב משה יהודה בלוי את אוסף פירושי רי"ץ ג למסכת בבא-מציעא, מתוך ספר הנר של ר"ז אגמתי, בתוך הספר "שיטת הקדמונים". בלוי דילג, בשתיקה, על כל הקטעים הערביים של רי"ץ ג שבספר, אף אם הם מהווים המשך אחד עם קטעים עבריים שהובאו על ידו, והקורא סבור כי מה שהביא בלוי הוא כל מה שיש בספר האגמתי מתוך פירושו רי"ץ ג לבבא-מציעא. גם קצת קטעים עבריים נשמטו ממנו, וגם קטוע הדברים אינו משיבוע רצון תמיד. דברי-פתיחה וסיום מקוריים של רבינו יצחק ׳ גיאת דולגו תמיד¹⁷. בלוי גם לא השתמש בקטעים שהובאו תחת השם "סראג", וכנראה סבור היה כי אין אלה של רי"ץ ג. גם לא השתמש בלוי בקטעי הרי"ץ ג לבבא-מציעא הנמצאים ב"גנוני-שכטר", ב', 383 ואילך, שעליהם כבר העיר אסף במאמרו הנ"ל. יש על כן מקום לעשיית העבודה מחדש, ולצרף אליה גם את יתר הקטעים המצויים מתורת הרי"ץ ג למסכת ב"מ, וכגון מה שהביא ב. מ. לוין ב"גנוני-קדם", ה', תרצ"ד, עמ' 101. להלן הבאתי את הקטעים הערביים מתוך ספר הנר, ואת תרגומם לעברית, כדי להשלים לפחות צד זה של הסוגיא. התרגום לעברית נעשה בידי מר שמעון שטובר, ופרופ' מ. צוקר הואיל בטובו לעבור על התרגום ולשפר כל שהיה טעון שיפור.

17 כגון: "בפירושו רבי יצחק בן יהודה ז"ל" שלפני המילים "רבינו שמואל ומקצת גאונים הכי גרסי לה" וכו' [עמ' שי"ז] — שבלעדיהם אין הקורא יודע במה המדובר, ועימם שוב אין הוא בטוח בנכונות ייתוסו של הקטע הקודם שם; וכן: "ורבי יצחק בן יהודה ז"ל אמ' " שבראש הקטע הבא שם, לפני המלים "כך נראה לנו", והמלים "עד הנה מפירושו רבי יצחק בן יהודה ז"ל" — המלמדים על דרכי הקיטוע והציטוט של הרב אגמתי ועל היקף מובאותיו. וכן המלים: "עד הנה מדברי רבי יצחק בן יהודה ז"ל" שבסוף הקטע הבא שם, המסתיים בעמ' שי"ט. חשוב במיוחד הוא הקטע הארוך המסתיים בראש עמ' שכ"א אצל בלוי, שם דילג בלוי את מילות הסיום "עד הנה מפירושו ר' יצחק בן יהודה ז"ל", ובמקומם קבע את המלים המטעות: "אמר המו"ל, אעפ"י שלא צוין בכ"י במפורש, מ"מ גלענ"ד שגם זה מדברי מהרי"ץ גיאות". כותרת זו שייכת ל ק ט ע ה ב א שם, ככל הנראה.

נוסח מקורי

דף י"ז, ע"א: אמר רבבא אמר ר' יוחנן האומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר אין... לרבי יצחק בן יהודה זל הדא אן מא יצח אדא קאל לה לא היה לך בידי כלום מעולם והו קול פי מעשה דשבתאי בריה דר' מרינוס לא היו דברים מעולם פהדא אלקול לא יצח לה דפעה בעד שהאדה אלשהוד לגהודה אצל אלמעאמלה ואמא מע קול אין לך בידי כלום תצח אלמדאפעה פיה פי מאבעד ויקול אין מהוה הוה ופרעתיו לך והא דקאמרי אין לך בידי כלום אין לך בידי השתא קאמינא ומא ימכן פיה אלמגויו לה יצח כונה כפרן יחקק הדא ענדכ קולהם פי סנהדרין. אמר ר' אבין אמר ר' אלעא אמר ר' יוחנן היה חייב לחבירו שבועה בבית דין פיר קאל רבי זל פי כתאב אלאימאן ודאך בראובן טאלב שמעון בימין וגבת לה ואראד אסתפאהא ואדעא שמעון אנה קד חלף וקאמת עליה שהאדה אנה לם יחלף ואוגב עליה אלחכם אן יחלף ואנצרפו חנינד תם טלבה בהא ראובן דפעה תאניה פאדעא אנה קד חלף בעד אלמגלס אלחאני ולם תכון לה ביינה ולא לכצמה קד צאר כפרן לחלף אלשבועה ויחלף כצמה עלי מא אדעאה ויאכדה. ולה איצא פי בעץ אגובתה מי שנתחייב שבועה בבית דין ואמ נשבעתי ועדים מעידים... ולה איצא מי שהוחזק כפרן לאותו ממון (70 ב).

דף ל"ד, ע"א-ע"ב: רבי יצחק בן יהודה גיאת זל קימא לן... ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה פיר כיפי הי אלאשנאף והי עגילים על אונך ואנמא סמית עגילים לאנהא פי שכל אלדאירה אלתי נסמיהא עגולה וכיפה פי הדה אללגה איצא אסם אל דאירה עד הנה מדברי רבי יצחק בן יהודה זל (83-84א).

דף מ', ע"ב: רבי יצחק בן יהודה זל ללמתקדמין... דודאי לא קנה ממנו אלא שמן צלול והכדי דרס אלקירואניין ונסכהם אלדי יעוול עליהא מדה דניסן ומדה דתשרי באל דאל ופי עאמה נסכנא באלרא והכדי תקלדנאה איצא במירא באלרא ויעתקדונה אנה יסתופי מנה בחסב מא כאן לה ליאכדה בתשרי פיכון אלגרץ בהדא אללפט בחסב או עלי רסם מא יאכדונה בניסן או בתשרי והדא אללפט לם ינתהי אלינא אלי אלאן לה צאחב ומתיל ונחן נעתקד אן מן ידרסה במידה באל דאל (בשולים: אנה לא) לא יקצד תגייר אלאכיאל בתגייר אלאוקאת ואנמא יריד בה מא יכץ אלוקת וכאן מעהוד בה כקולה מדת ר' עקיבא מידת בשר ודם פיכון קולה מדת ניסן ומדת תשרי מא יכץ וקתה מן אלכדר ואלצפא פאן כאן תשרי פי כצה מן אלזית אלכדר אד הו זמאן אלחדית וניסן אלמכצוץ בה אלצאפי אלעתיק והדא כיר מא יעתקד פיה. פקטים הו אלשי אלעכר והו גיר אלשמרים ובעץ אלמשאהיר ידרסה באלסין אעני פקטים וקאל אן הדה אללפטא יונאניה ואנהם יסמון אלזית אלעכר אלגליט פקטים באלסין ורבי האיז וגמיע אלרוסא ידרסוה באלמים או באלגון. עד הנה מדברי רבי יצחק בן יהודה זל (89 ב).

דף מ"ד, ע"ב: רבי יצחק בן יהודה זל לפדיון הבן יריד אנה אנמא יחיל פי פדיון הבן על שי מחדוד מרסום גיר מותקל. חמש סלעים של פדיון הבן הי עשרין דינאר פצה והי ארבעה אכמאס אלדינאר אלהב לאן אלדינאר אלהב כה דינאר פצה. אמר יוחנן אעפ שאמרו אסור ללוות דינר בדינר פיר דינר זהב בדינר זהב ותרגמה ר אבא בדינרא גיאקא ואניגרא פיר מיני מטבעות יעני דרהאם גיר גאיוה כאנת ענדהם מעלומה אהדהא אסקטהא אלסלטאן ואלתאניה אסקטהא אהל אלמוצע (95 א).

דף ס', ע"ב: פירכוס דבהמה כדתניא... רבי יצחק בן יהודה זל יריד בדלך לא ינקי תפלה" ליטרה אגודה" ואטייבה ויורי אלמשתרי ליגאלטה כאנה יקול הכדי הו כלה. וחכמים מתירין לחאל אנה דבר הנראה אי אנה ממא ימכן אלמשתרי רויה גמיעה ואלוקוף עליה. ושויז שלא יבור מעל פי מגורה פיר וגה אלמכון אלדי יכתון פיה אלגלה לא ינקיה אנה לא ימכן אלמשתרי אלוקוף עלי גמלתה פהו יגאלטה ויכאדעה ויוריה מא לים הו לאנה אנמא ירי וגהה פקט. ומשרבטין ישתק מן שרביט לאנהא אדא אסתעמלא אלאשיא אלמנפכה תטרה פי אלעין כאל שי אל מנתצב אלקאים ויפסר מיא דחירורא איצא מא מסתכרג מן בעץ אלאשוואך (105 ב).

דף ס"ח, ע"ב: סראג אין שמיין עגלים וסייחין למחצה תקוימהא בתמנהא עליה וימהלה פי חצתה מן אלחמן פקד חצל לה נציבא פיהא ולה נצף פאידיהא פאדא תצרף פי אלנצף אלתאני לום דפע אגרתה ענה ואן תוקף ענה חצל תצרפה" אגר נטר לי ושרח מקבלין עגלים וסייחין למחצה רפע אתמאנהא דון אן יכון לה חצה פי אלאצל ומא זאד עלי אלחמן אלמרפוע אקתסמאה. סייחין גחאש משולשין דואת ג אעואם והנאך פי צדר משנת פרה מה לשון שלישי של שלש שנים וכדלך יקולו רבעי לבן ארבע שנים כרם רבעי — — — הוסיף עליהן מלשון פרוות רבי יצחק בן יהודה זל אן סאל סאיל מא אלפרק בין קול ר מאיר ור יהודה והודא קול ר יהודה לם יכרג מן אן יכון ממועט קלגא לה אלפרק ביניהם אן ר מאיר יחוג אלי קטע אלשכירות ואתפאק אלמצארב וצאחב אלמאל עלי שכירות מעלומה כאינה מא כאנת ואמא ר יהודה לם יחוג אלי שי מן דלך בל לו אתפק ללמצארב אן יגמס כסרתה מע רב אלמאל פי שי מן אלאדאם או אן יאכל מעה חבה תין ואחדה לקאם דלך ענדה מקאם אלשכירות ועלי אנהמא לם יתעמדא דלך ולא אתפאק עליה פקד באן לך פרק בין מדהב ר מאיר ור יהודה (114 ב).

ס"ט, ע"א: סראג פי אלתוספה אם אמר לו בשליש אתה שותף לי והשליש עשוי עליך בבטילה מותר שרה דלך אנה אדא קאל לה נפרד לך ען תצרפך והוא אלמסמי שכר בטילה תלת אלרבת ואל תלתין נקתסמוה שטרין פחצל לך מנה אלתלת מן גהה אלשרכה והו קולה בשליש אתה שותף לי אי אלתלת יחצל לך מן גהה אלשרכה ותלת פי אגרתך ופי הדא אלוגה אכתלף רב ושמואל פי קולה מותר שלישי בשכרך מותר יריד תלת אלרבת כאנה יקול שלישי המותר ועליה אעתרץ שמואל לא מצא שלישי ילך לביתו ריקם לאן אלמתצרף עלי כל וגה לה חק תצרפה פמתי לם ירבת לם יחצל לה שי (114 ב—115 א).

דף ע', ע"ב: רבי יצחק בן יהודה זל סמיו צאן ברזל לאן ראס אלמאל קאים ואלרבח לה לא אלכסארה (118 א).

דף ע"ד, ע"א: על הבצים של יוצר סראג' אשתקאק בצים מן היגאה גומא בלא ביצה אלדי הוא חמא וטין (120 ב).

דף ע"ה, ע"ב: סראג' לא יאמר לו דע שבא איש פלוני כאל מבשר לה פיערפה בקדום קריב לה או צדיק מן מוצע ספרה פכאנה ינילה ישי ויפידה בכלאמה דאך. בסיפרי מנין שלא יאמר לו צא ושאל בשלום פלוני או דע אם בא איש פלוני שנא' נשך כל דבר (122 ב).

דף פ"ב, ע"ב: סראג' אלגרץ אן אלשי אלמחמול בין נפסין וכסראה ילזמהמא גרם אלנצף לאן כל שי יפוק מקדאר חמלה לואחד והו אקל ממא יחמלאה נפסין לא ילזם גרמה כלה לאנה יקתרן באלאונס לאן אלואחד לא ימכנה חמלה וימכן אן יכון מן אגלה דכלת אלדאכלה פכאן כאלמקהור אלמגלוב אלדי ליס יאתי אלשי ען קצד ואראדה בל קהרא ואצגאר ולא ישבה אלאונס באלכליה למא כאן ימכן חמלה להמא מעא פימכן וקוע אלגפלה פלהדא מא לזמהמא גראמה אל נצף (128 ב).

דף צ"א, ע"ב: וחמור כשתהא פורקת. מהיכא אכלה אימא עד שתהא פורקת. יעני אן לחא אן תאכל ממא תחמלא *1 אלי אן יחט ענהא (131 א).

דף ק', ע"א: סראג' היו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן... פיר' בשדבוקין זה לזה תרגום וחברת ותלפיף ואלמראד אן תכון שתי הכסויות מחוברות זו לזו (138 א).

דף ק', ע"ב: מת' המוכר זיתיו לעצים ועשו פחות... סראג' אלדי געתקדה נחן אן זיתים העומדות לעצים זקנות הן (138 ב).

*1 צ"ל: תחמלה.

תרגום עברי

דף י"ז, ע"א:

לרבי יצחק בן יהודה ז"ל; זה נכון אם אמר לו לא היה לך בידי כלום מעולם, והוא מה שנאמר במעשה דשבתאי בריה דר' מרינוס לא היו דברים מעולם, וזה המאמר לא תיתכן בו דחיה אחר עדות העדים, בשל כפירתו בעיקר המעשה. אבל אעפ"י שאומר הוא אין לך בידי כלום תיתכן בו דחיה, כפי מה (שבא) לקמן, ויאמר אין מהוה הוה ופרעתיו לך, והא דקאמרי אין לך בידי כלום, אין לך בידי השתא קאמינא. ו(כיון) שאי-אפשר בזה שהוא יודה לו, לכן מתברר שהוא כפרן. ומוכיח לך על כך מאמרם בסנהדרין (כ"ט, ע"א).

אמר ר' אבין אמר אילעא אמר ר' יוחנן היה חייב לחבירו שבועה בבית דין. פ' אמר רבינו ז"ל בספר השבועות, והוא בראובן התובע משמעון שבועה אשר היה חייב לו ורצה שיקיים חובתו, וטען שמעון שהוא כבר נשבע והובאו כנגדו עדים שלא נשבע, ונתחייב בדין להישבע והלכו להם באותה שעה. אח"כ תבעו ראובן בשנית, וטען שהוא כבר נשבע אחר המושב (של ביה"ד) השני, ולא היתה לו ראייה ולא לבעל דינו, הרי נעשה כפרן לאותה השבועה ויישבע בעל דינו על מה שטענו וייקחנו.

ולו ג"כ באחת מתשובותיו מי שנתחייב שבועה בבית דין ואמ' נשבעתי ועדים מעידים אותו שלא נשבע, והחזק כפרן לאותה שבועה ומחייבין אותו שבועה, ולא שנא כי חזר ואמר לאחרי העדת העדים נשבעתי או לא אמ'. ואית דלא גריס וחזר ואמ' נשבעתי ואידי ואידי כהדדי גינהו.

ולו עוד, מי שהחזק כפרן לאותו ממון — ממון הוא דמתחייב. מי שהחזק כפרן לאותה שבועה — שבועה הוא דמתחייב (70 ב).

חידושו הראשון, בענין החזק כפרן, מקורו בתשובת רש"ג ורה"ג (שע"צ ע"ב, ע"ב, סי' ח'; אוצה"ג חלק התשובות, סי' צ'), והוא עיבוד פרשני של תוכן אותה תשובה. חידוש זה נפסק להלכה ברמב"ם (טוען ונטען ו', א') תוך הרחבת דברים. תשובת גאון זו נמסרה בקיצור רב, ובאופן סתמי, בשו"ת הרי"ף סי' פ"א (ר' אוצה"ג שם, סי' צ"ב), כאילו היא מתשובות הרי"ף, אך בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (בודפסט, תנ"ז) כתוב בראשה "נשאל לרב האי גאון", וכאמור נמצא הענין בשו"ת הגאונים שע"צ הנ"ל. גם תמצאהו בשו"ת הגאונים אסף, תש"ב, עמ' 53. ונקלט הענין הזה גם בליקוטי ספר הדין לר' יהודה הברצלוני (תשוה"ג אסף תרפ"ו, סי' ע"ד/ה). וראה גם דברי רה"ג בספרו "משפטי-שבועות" (ויניציאה, שס"א), ט"ז, ע"ב. במקום זה גם נמצאים הדברים בענין החזק כפרן לשבועה, אשר ריצ"ג הביאם במפורש בספר זה.

דף ל"ה, ע"א: ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה וגו'. פיר' כיפי הם העגילים והם 'עגילים על אוניק' [יחו' טז, יב] והרי נקראו בשם עגילים משום שהם בצורת העיגול אשר אנו מכנים אותם בשם עגולה. וכיפה בזאת השפה גם כן שם העיגול. עד הנה מדברי רבי' יצחק בן יהודה ז"ל (ב83—א84).

דף מ', ע"ב: הא דיהיב ליה זוזי בתשרי וגו'. רבי' יצחק בן יהודה ז"ל; אצל הקדמונים מנהג השמן החדש לימכר בתשרי, ובשעה שהוא מצוי ונמכר לכתחלה המדה גדולה, שמתוך שהוא מרובה ומצוי משפיעין את המדה ומרבין אותה, הולכך אם נתן לו זוזים בתשרי על שמן, ובא בניסן לקבלו ממנו כמדת תשרי מקבל עליו הפקטים, שדרך השמן בתשרי שהעכר מעורב בו, שעדיין לא שקטו שמריו, והיינו דפגא אחד הלוקח ואחד המפקיד לפקטים ולוקח מקבל פקטים. אבל אם בא לקנות ממנו בניסן, שהשמן צלול ושקט על שמריו, ובא ליטול ממנו כמידת ניסן ובשעת ניסן, אינו מקבל פקטים, דודאי לא קנה ממנו אלא שמן צלול¹. זאת היא הגירסא של אנשי קירואן² ונוסחתם אשר נסתמך עליהן — מדה דניסן ומדה דתשרי באות דל"ת. ונוסחאות המצויות בינינו באות רי"ש, וכך קיבלנו אף אנו: במירא, ברי"ש. והם סבורים שהוא משתלם ממנו בכמות השוה למה שהיה עליו ליטול בתשרי, ותהא הכוונה בביטוי זה: בערך או בחשבון, שנטולים אותו בניסן או בתשרי. וביטוי זה לא הגיע אלינו עד כה דוגמתו לא אה ולא ריע. ואנו סבורים כי מי שגורס במידה, בדל"ת, הרי הוא איננו מתכוון לשינוי המידות לפי שינוי העיתים, אלא רוצה לומר מה שמיחד לאותו זמן והוא דבר מסויים, כמו שאמרו מידת ר' עקיבא, מדת בשר ודם ויהיה איפוא מאמרו מידת ניסן ומידת תשרי מה שמיחד לאותו זמן מן העכירות ומן הצלילות, ואם יהיה זה תשרי הרי מיוחד הוא בשמן העכור שכן הוא זמנו של (השמן) החדש, ואילו ניסן המיוחד בו הוא (השמן) הנוך והישן. וזו הדעה הטובה ביותר שאפשר לסוברה כאן.

פקטים הוא הדבר העכור, שהוא מלבד השמרים. וכמה מן (החכמים) המפורסמים קוראים אותו ב(אות) סי"ן, דהיינו: פקטים. ואמרו שמלה זו יווגית, והם מכנים את השמן העכור והסמיך פקטים באות סי"ן. ורבינו האי וכל הגדולים קוראים אותו ב(אות) מי"ם או ב(אות) נו"ן. עד הנה מדברי רבי' יצחק בן יהודה" (89 ב).

הנוסחה "מרה" אינה מצויה בשום ספר או פרשן שראיתי. ולגבי המצב בכה"י העירגי פרופ' שמא פרידמן, כי בחלק גיכר מהם אין סימן מיוחד המבדיל בין רי"ש לדל"ת, וע"כ לעולם אין ללמוד מנוסח כה"י — אפילו הברור ביותר — אלא את דרך קריאתו של אותו סופר במקור שלפניו. הפרוש שנתן הרי"ץ גיאת למילה נדירה זו: "בערך, או בחשבון" העלה, כהשערה מקורית, קוהוט (ערך מר, כרך ה', טור 236, הערך השני בטור) לגבי שני מקומות אחרים בש"ס (חולין צ"ד, ע"א:

1 עד כאן עברית בגוף המקור, והובא ע"י בלוי.

2 במקור: אלקירואניין. שלש האותיות האחרונות תלויות על גג השיטה.

"תרנגולת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה"; בכורות כ"ט, ע"ב: "ההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דמטמא במר דכנתא", אשר לגביהם פרש בעל הערוך "בתמורה וחילוף". לענין הגירסא פקטים-פקטיס, הרי ריצ"ג עצמו מייחס מילה זו ליוונית, והכוונה ודאי למילה פקטוס — *πηκτος* = קפוא, שהיא ממש "השמן העכור והסמיך" (ולא שמרים). וכזה הציעו מדעת עצמם דימיטרובסקי וצובל במה-דורתם המתורגמת עברית והמבוארת (ירושלים, ת"א, תש"ך) למסכת בבא-מציעא על אתר. ור' מ"ש י. נ. אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, עמ' 1018, כי פקטים=פקטיס=שמרים. אך שמרים *πεκτα* הם היורדים למטה ואילו כאן מדובר, לפי פרוש זה, על פסולת העולה למעלה.

דף מ"ג, ע"א: מתני'. השולח יד בפקדון וגו'.

רבי' יצחק בן יהודה ז"ל; לדברי הכל השולח יד בפקדון ילקה בחסר, שאם חסרה או כחשה משלם כשעת הגזילה, וכי פליגי ביתר הוא דפליגי, דהיינו שבחא, דבית שמאי סברי אם היה לה שבח ילקה הגולן וישלם אותו כר' מאיר, ובית הלל סברי כשעת הוצאתה מרשות בעלים שהיא שעת הגזילה כר' יהודה (92 ב). — קטע עברי.

דף מ"ד, ע"ב: לפדיון הבן וגו'. — דף מ"ו, ע"א: בדינרא אנקא ואניגרא. רבי' יצחק בן יהודה ז"ל; לפדיון הבן רוצה לומר שהוא ימיר בפדיון הבן על דבר מוגדר ומדוד שאין לשנות אותו. חמש סלעים של פדיון הבן הם עשרים דינר כסף, דהיינו ארבע המישיות של דינר הזהב, שכן דינר הזהב שוה עשרים וחמשה דינר כסף (95 א).

אמר ר' יוחנן אעפ"י שאמרו אסור ללות דינר בדינר, פ"י דינר זהב בדינר זהב. ותרגמה ר' אבא בדינרא ניאקא ואניגרא. פיר' מיני מטבעות דהיינו דרהמים שאינם הילך חוקי, ושהיו ידועים אצלם, אחד מהם השליט הוציאו (מן המחזור), והאחר — בני המקום הוציאוהו.

דף ס', ע"ב: פרכוס דבהמה כדתניא אין משרבטין וכו'.

רבי' יצחק בן יהודה ז"ל; רוצה לומר לא ינקה את לכלוכה כדי לגלות את הטוב והמובחר שבה, ויראה לקונה כדי להטעותו, כאומר: כך היא כולה! החכמים מתירים כי הוא דבר הנראה, ז"א, דבר שאפשר לקונה לראותו בכללותו ולעמוד על טיבו. ושזין שלא יבור מעל פי מגורה, פיר' פני היבול אשר נאצר במחסן, לא ינקה אותו כי בזה אי אפשר לקונה לעמוד עליו בכללו, והרי הוא מטעהו ומבקש לרמותו ומראה לו מה שאינו (בפועל), כי הוא מראהו דוקא את פניו בלבד. ומשרבטין נגזר מן שרביט. [ואין נופחין], כי כשאדם משתמש בדברים נפוחים נראים הם לעין כדבר הנציב זקוף ועומד. ומפרש מיא דחיורא ג"כ מים היוצאים מאהו הקוצים (105 ב).

דף ס"ח, ע"א: אין שמין עגלין וגו'.

סראג'. אין שמיין עגלים וסייחים למחצה שומת מחירם ויתן לו ארכה על חלק מן המחיר וכבר רכש לעצמו חלק בהם, ולו מחצית השבח שישביחו, ואם ישתמש במחצית השניה יצטרך לשלם את שכירותה ואם יימנע מלהשתמש בה הרי מה שישתמש הוא אגר נטר לי. ופירוש מקבלין עגלין וסייחין למחצה ששילם¹ [חלק] מחירם בלא שיהא לו חלק בקרן, ומה שיתר על המחיר ששילם יחלקו [התשמיש] ביניהם. סייחין — עיירים. משולשין — בני שלש שנים. ושם בראש משנת פרה (א, א) מה לשון שלשי של שלש שנים. ובדומה אומרים רבעי לבן ארבע שנים, כרם רבעי. רבי' יצחק בן יהודה ז"ל; אם ישאל השואל מה הבדל בין ר' מאיר ור' יהודה, והרי דברי ר' יהודה אינם יוצאים מהיות ממועט. נאמר לו, ההבדל ביניהם שר' מאיר נזקק לפסיקת השכירות והסכמת השותף ובעל הממון על אודות שכירות ידועה, תהא מה שתהא, ואילו ר' יהודה אינו נזקק לשום דבר מכל זה, אלא אם כן אירע שהשותף טבל פרוסת לחמו עם בעל הממון במין מן התבלין או שיאכל עמו תאנה אחת, כי אז נתקיים אצלו מעמד השכירות; וזאת אעפ"י שלא נתכוונו שניהם לזאת ולא הסכימו עליו. וכבר נתבאר לך ההבדל בין דעת ר' מאיר ור' יהודה. (114 ב).

דף ס"ט, ע"א: סראג'. בתוספתא: "אם אמר לו בשליש אתה שותף לי והשליש עשוי עליך בבטילה מותר".

פירוש דברים אלו הוא, אם אומר הוא לו גייחד לך לשימושך — והוא הנקרא שכר בטילה — שלישי מן הריות, ואת שני השלישים האחרים נחלק בינינו לשניים, ויגיע לך מהם שלישי בגלל השותפות, והוא מה שאמר בשליש אתה שותף לי, דהיינו השליש מגיע לך מצד השותפות ושליש בשכרך. ובאופן זה נחלקו רב ושמואל במה שאמר מותר שלישי בשכרך — מותר, רוצה לומר: שלישי הריות, כאילו הוא אומר שלישי המותר. ועל דבר זה הקשה שמואל: לא מצא שלישי ילך לביתו ריקם? ! משום שלמשתמש בנכסים (מגיעה) על כל פנים זכות ההנאה מהם, וכאשר לא הרוויחו לא מגיע לו דבר? ! (114 ב—115 א).

דף ע', ע"ב: מתני'. אין מקבלין צאן ברזל וגו'.

ירושלמי אי זה הוא צאן ברזל היו לפניו מאה צאן אמ' לו הרי הן עשויות עליך במאה של זהב ולדן וחלבן וגיותן שלך ואם מתו אתה חייב באחריותן ואתה מעלה לי סלע על כל אחת ואחת משלך באחרונה אסור. רבי' יצחק בן יהודה ז"ל: קראוהו צאן ברזל כי הקרן קיימת והרווח שלו ולא ההפסד (118 א).

דף ע"ד, ע"א: על הביצים של יוצר. סראג'. גזרון (המלה) ביצים מן 'היגאה גומא בלא ביצה' (איוב ת, יא), אשר (מובנו) הוא טיט ובזק. (120 ב).

1 בכה"י: רפע. וצ"ל: דפע, וכן להלן. ואם נקרא רפע יהא מובן הענין גם הוא בדומה.

דף ע"ה, ע"ב: לא יאמר אדם דע שבא איש פלוני, כזה המבשר לו ומודיעו על אודות בוא קרוב לו או ידיד ממקום נסיעתו, וכאילו הוא נותן לו דבר (מה) ומהנה אותו בדיבורו זה. בסיפרי: מנין שלא יאמר לו צא ושאל בשלום פלוני או דע אם בא איש פלוני שנא 'נשך כל דבר' (דברים, פס' רס"ב). (122 ב).

דף ע"ו, ע"ב: ארשב"ג מלמדין אותן שלא יחזרו וכו'. רבי יצחק בן יהודה; ואפילו קנו מיד המוכר שקנה לו קרקע בסתם וחזר לאלתר ותבע את דמיו, הדין עמו ונותן לו דמים או מסתלק מן הקרקע, דהא מעשה דההוא חמרא דמשכיה לא קנה בדעייל ונפיק אוזוי ואע"פ שנמשכו ונעשה ברשות לוקח ומשיכה מקום קנין עומדת הם הכי אי קנו מידו ונתן לו דמיו נגמר המקח ואם לאו יכול לחזור בו. (124 א). — ק ט ע ע ב ר י.

דף פ"ב, ע"ב: המעביר חבית ממקום למקום וכו'. סראג'. הכוונה שחפץ הנישא ע"י שני בני אדם ושברוהו, צריכים שניהם לשלם מחציתו משום שכל דבר ששיעור משאו יעלה על יכולת האחד והוא פחות ממה שישאורו שנים, אין צריכים לשלם את כולו כי הוא קרוב לאונס, מאחר שהאחד אינו יכול לשאתו וייתכן שבגללו היתה התקלה והיה כאונס שאינו יכול לעשות מאומה, והדבר קרה בלא כוונה ורצון אלא באונס ובשוגג, ואינו דומה אונס למעשה הזנחה, שכן היו יכולים לשאתו שנים ביחד, ואפשר שיפול החפץ בהיסח הדעת ולפיכך אינם חייבים לשלם אלא מחצית. (128 ב).

דף צ"א, ע"ב: והמור כשתהא פורקת. דהיינו אם הצליחה לאכול ממשאה קודם שיפרוק מעליה (131 א).

דף ק', ע"א: סראג'. היו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן וכו'. כשטוענו עבד גדול בכסותו ושדה גדולה בעומריה, והודה לו בעבד קטן וכסותו ושדה קטן בעומריה. ובדלייפו — פי' בשדבוקין זה לזה. תרגום [=רס"ג] יזחברת (שמות, כו, ו) — ותלפיף. הכוונה היא שתהיינה שתי הכסויות מחוברות זו לזו. כגון שהיה למוכר טלית גדולה, לוקח טוען עבד גדול מכרת לי וטלית זו הגדולה כולה, והמוכר אומר עבד קטן מכרתי לך עם טלית זו הקטנה שהיא מקצת הגדולה, הרי הודה לו ממין הטענה, וכאילו אומר לו זו החתיכה כולה שיש בה כדי כסות גדולה מכרת לי עם העבד הגדול, והוא אומר לא מכרתי לך אלא מקצתה עם העבד הקטן, שהרי הודה לו ממין הטענה ונתחייב שבועה, ומתוך שנשבע על הכסות שהוא מטלטלין נשבע נמי על העבד בגלגול. והם הכי נמי שהיו העומרים מחוברים זה לזה, ואמ' הלוקח שדה גדולה מכרת לי בעומריה מהללו העומרים, והלה אומר לא מכרתי אלא שדה קטנה ועומריה מהגי עומרים, נמצאת ההודאה ממין הטענה

ונשבע אף על הקרקע בגלגול, דנכסים שאין להם אחריות זוקקין נכסים שיש להם אחריות לישבע עליהן (138 א). — קטע עברי.

דף ק', ע"ב: המוכר זיתיו לעצים וכו'.
סראג'. הנראה לנו הוא שזיתים העומדות לעצים זקנות הן ואינן ראויות לפירות והפרי שהן מוציאות יבש הוא ואין בו שום לחה אלא כמעט הולכך בזמן שיש בסאה של זיתים פחות מרביעית זית חוץ מן ההוצאה שהוציא עליהן הרי הן לבעל הזיתים ואם יתר מיכן חולקים, דארביעית קפדי אינשי אפחות מרביעית לא קפדי (138 ב).